

RENATA RETTINGER

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

## Wpływ kryzysu gospodarczego na sytuację demograficzną Ukrainy

Współczesne przemiany ludnościowe na Ukrainie łączy się z ogólnym kierunkiem procesów demograficznych zachodzących w Europie oraz z transformacją ustrojową wynikającą z uzyskania niepodległości w 1991 r. Obserwowany w Europie okres drugiego przejścia demograficznego cechuje się zmianą modelu rodziny, w tym późniejszym okresem zawierania małżeństw i spadkiem rozrodczości. Na Ukrainie doszło do nałożenia się dwóch czynników: zmian związanych z drugim przejściem demograficznym oraz procesów transformacji społeczno-gospodarczej.

Uzyskanie przez Ukrainę niezależności politycznej zapoczątkowało trudny okres przebudowy jej struktury ekonomicznej i unowocześniania większości sfer życia społeczno-gospodarczego. Od samego początku Ukraina boryka się z rozlicznymi problemami związanymi z wprowadzaniem gospodarki rynkowej. Okres transformacji nie przyniósł oczekiwanych efektów. Szczególna kumulacja problemów związanych z wprowadzaniem gospodarki rynkowej spowodowała znaczne obniżenie jakości życia społeczeństwa ukraińskiego. Głównym celem opracowania była próba określenia wpływu kryzysu gospodarczego, wywołanego reformami systemowymi, na sytuację demograficzną Ukrainy oraz ukazanie jej w okresie głębokiego kryzysu ekonomicznego, wywołanego przemianami ustrojowymi.

### KRYZYS EKONOMICZNY JAKO SKUTEK TRANSFORMACJI USTROJOWEJ

Długo oczekiwana niepodległość przyniosła głęboki kryzys ekonomiczny, który uruchomił szereg niekorzystnych zjawisk. Gospodarka Ukrainy do czasu uzyskania przez ten kraj niepodległości była silnie ukierunkowana na potrzeby całego Związku Radzieckiego. Silna specjalizacja sektora przemysłowego i rolniczego spotęgowała negatywne skutki zerwania więzi z Rosją. System gospodarczy tego kraju od początku nie był przygotowany na zaspokojenie popytu wewnętrznego. Na tę skomplikowaną sytuację ekonomiczną nałożył się gwałtowny wzrost cen żywności na rynku wewnętrznym.

Zjawiska kryzysowe (wywołane spadkiem produkcji przemysłowej i rolniczej) w postaci bezrobocia, spadku dochodów gospodarstw domowych i drastycznego obniżenia poziomu życia pojawiły się na Ukrainie bardzo szybko. W 1991 r. kraj ten uzyskał niezależność i od tego roku wszystkie wskaźniki makroekonomiczne uległy znacznemu obniżeniu. W 1993 r.

rozpoczął się najostrejszy kryzys, który trwał do roku 2000. Obecnie sytuacja ulega bardzo powolnej normalizacji, której daleko jednak do poziomu europejskiego. W przypadku Ukrainy przedłużający się kryzys ekonomiczny generuje szereg negatywnych skutków nie tylko ekonomicznych i społecznych, ale także socjologicznych. Przedłużający się okres bezrobocia wpływa destrukcyjnie, a wręcz demoralizująco na postawy moralne pracowników. Długotrwałe bezrobocie zabija w człowieku chęć do pracy i mobilizację do podniesienia poziomu życia.

#### SYTUACJA DEMOGRAFICZNA JAKO SKUTEK PRZEMIAN USTROJOWYCH I KRYZYSU EKONOMICZNEGO

Sytuacja demograficzna Ukrainy kształtowała się pod wpływem wielu czynników. Jednym z ważniejszych okazał się czynnik historyczny. Największe ubytki ludności przypadały na okres klęsk głodu z 1921, 1932–1933 i 1945–1947, w wyniku których życie straciło około 10 mln osób, okres represji sowieckich w latach 1941 i 1944–1945 oraz niemieckich 1941–1943. Reasumując, ta skomplikowana sytuacja polityczna doprowadziła do strat na poziomie 20 mln mieszkańców. W rachunku strat demograficznych należałoby uwzględnić straty pośrednie wynikające z bardzo niskiego przyrostu naturalnego (tab. 1).

Na początku 2010 r. Ukraina liczyła 45,96 mln mieszkańców, tj. około 5,9 mln mniej niż w 1990 r. Zmniejszanie się liczby ludności jest konsekwencją ubytku naturalnego i emigracji. Przeciętnie rocznie liczba ludności Ukrainy zmniejsza się o około 0,5 mln. Problem ten pojawił się znacznie wcześniej, ale dotyczył jedynie obszarów wiejskich Ukrainy. Od momentu wzmoczonej urbanizacji i industrializacji kraju w latach 50. i 60. gwałtownie malała liczba mieszkańców ukraińskiej wsi. W miastach ubytek ludności został zarejestrowany od 1993 r. i rocznie dochodził do 300 tys. osób (Flaga 2003).

W prawie wszystkich jednostkach administracyjnych zanotowano spadek liczby ludności. Jedynie w dwóch miastach na prawach miast republikańskich liczba mieszkańców wzrasta (tab. 2). Pierwszym z nich jest Kijów, liczący na początku 2010 r. 2,785 tys. mieszkańców. Średnioroczny wzrost tej liczby waha się na poziomie 20 tys. Wiąże się to przede wszystkim z bardzo dużą atrakcyjnością tego miasta, czyli możliwością uzyskania zatrudnienia i relatywnie wyższych dochodów. Nie zmniejsza się także liczba ludności Sewastopola, liczącego 380,5 tys. mieszkańców, a jej średnioroczny wzrost od początku roku 2000 wynosi 500 osób.

Najmniejsze spadki liczby ludności zostały zanotowane w dwóch głównych regionach. Pierwszym z nich jest region południowy, w skład którego wchodzi trzy obwody: Krym, odesski i mikołajewski. Na tym obszarze liczba ludności zmniejszyła się o około 5–11%. Region ten charakteryzuje się dużą atrakcyjnością przyrodniczą wpływającą na rozwój turystyki, a to stwarza możliwości powstawania nowych miejsc pracy. Drugim regionem jest Zachodnia Ukraina: obwód wołyński, lwowski, zakarpacki, iwanofrankowski, rówieński, tarnopolski i czerniowiecki. W wyżej wymienionych jednostkach ubytek ludności był poniżej 8%. Jest to spowodowane wyższym poziomem przyrostu naturalnego. Jednakże nie są to regiony z dodatnim saldem migracji.

Bardzo specyficzna sytuacja wstępuje w wysoko zurbanizowanych i uprzemysłowionych regionach Wschodniej i Centralnej Ukrainy. Obszar ten poniósł olbrzymie konsekwen-

cje kryzysu ekonomicznego spowodowanego spadkiem produkcji i olbrzymim wzrostem bezrobocia. To wywołało spadek liczby urodzeń i wzmożone migracje do innych części kraju. Dodatkowym elementem jest peryferyjność położenia jednostek administracyjnych w stosunku do głównych ośrodków przemysłowych.

Tab. 1. Zmiany liczby ludności oraz wielkości przyrostu Ukrainy

Rok	Liczba ludności w mln			Ruch naturalny ludności w ‰		
	ogółem	miasto	wieś	urodzenia	zgony	przyrost naturalny
1913	35,2	6,8	28,4	44,1	25,2	18,9
1939	40,5	13,6	26,9	27,3	14,3	13,0
1959	41,9	19,2	22,7	20,9	7,5	13,4
1960	42,5	19,9	22,6	20,5	6,9	13,6
1965	45,1	22,8	22,3	15,3	7,6	7,7
1970	47,1	25,7	21,4	15,2	8,8	6,4
1975	48,9	28,6	20,3	15,1	10,0	5,1
1979	49,8	30,5	19,3	14,8	11,1	3,7
1980	49,9	30,9	19,0	14,8	11,3	3,5
1985	50,8	32,9	17,9	15,0	12,1	2,9
1989	51,7	34,6	17,1	13,3	11,6	1,7
1990	51,8	34,8	17,0	12,7	12,1	0,6
1991	51,9	35,1	16,8	12,1	12,9	-0,8
1992	52,1	35,3	16,8	11,4	13,4	-2,0
1993	52,2	35,4	16,8	10,7	14,2	-3,5
1994	52,1	35,4	16,7	10,0	14,7	-4,7
1995	51,7	35,1	16,6	9,6	15,4	-5,8
1996	51,3	34,8	16,5	9,1	15,2	-6,1
1997	50,9	34,5	16,4	8,7	14,9	-6,2
1998	50,5	34,3	16,2	8,3	14,3	-6,0
1999	50,1	34,0	16,1	7,8	14,8	-7,0
2000	49,7	33,8	15,9	7,8	15,3	-7,5
2001	49,3	33,5	15,8	7,7	15,3	-7,6
2002	48,5	32,6	15,9	8,1	15,7	-7,6
2003	48,0	32,3	15,7	8,5	16,0	-7,5
2004	47,6	32,1	15,5	9,0	16,0	-7,0
2005	47,3	32,0	15,3	9,0	16,6	-7,6
2006	46,9	31,9	15,0	9,8	16,2	-6,4
2007	46,6	31,8	14,8	10,2	16,4	-6,2
2008	46,4	31,7	14,7	11,0	16,3	-5,3
2009				11,1	15,3	-4,2

Źródło: Statisticznij Zbirnik „Regioni Ukrainy 2010”, Derżawnyj komitet statystyki Ukrainy, Kyjiv

Największy ubytek dotyczy obwodu czernihowskiego, w którym to w ciągu ostatnich 20 lat nastąpiło zmniejszenie liczby ludności o 21,4%. Taka sytuacja jest spowodowana bardzo dużym naturalnym ubytkiem ludności na poziomie -10,5‰ oraz intensywną migracją. Peryferyjne położenie obwodu oraz stopień zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego w wyniku wybuchu elektrowni w Czarnobylu spowodowały ostry kryzys demograficzny w tym regionie.

Od 1986 r. na Ukrainie obserwuje się systematyczny spadek liczby urodzeń, co decyduje o bardzo powolnym tempie rozwoju demograficznego (tab. 1). Sytuacja ta wynika z wielu czynników, takich jak: pogorszenie jakości życia ludności, wysoka liczba rozwodów, zły stan zdrowia kobiet w wieku prokreacyjnym, napięcia społeczne, wzrost bezpłodności kobiet w wyniku aborcji i inne (Pantylej 2008). Społeczeństwo ukraińskie bardzo szybko przejęło model rodziny z wzorców europejskich, a zjawiska kryzysowe jeszcze tę sytuację pogłębiły. Za główne przyczyny zwlekania z decyzją o urodzeniu dziecka podaje się brak środków finansowych i złe warunki mieszkaniowe. W 2010 r. stopa urodzeń utrzymywała się na poziomie 11,1‰. Najwyższa stopa urodzeń jest charakterystyczna dla zachodnich obwodów Ukrainy: rówieńskiego, zakarpackiego i wołyńskiego (14–15‰), natomiast najniższa to wschodnie obwody: sumski, doniecki, ługański i czernihowski (9,1–9,8‰). To zróżnicowanie przestrzenne charakteryzuje się bardzo dużą trwałością i praktycznie od początku lat 90. nie uległo zmianie.

W większości krajów europejskich od wielu lat obserwujemy spadek liczby zgonów, natomiast na Ukrainie sytuacja jest odwrotna. Od 1990 r. nastąpił gwałtowny wzrost współczynnika zgonów z poziomu 12,1‰ do 16,6‰ w 2005 r. W 2010 r. wartość ta wynosiła 15,3‰. Najwyższa stopa zgonów jest rejestrowana w obwodach: czernihowskim – 19,9‰, sumskim – 18,0‰ oraz połtawskim – 17,8‰. Najniższa natomiast jest charakterystyczna dla południowo-zachodniej części Ukrainy. Należą tu obwody: zakarpacki, iwanofrankowski, lwowski i czerniowiecki.

Kolejnym czynnikiem decydującym o sytuacji demograficznej kraju są migracje. Z historycznego punktu widzenia migracje ludności na terytorium Ukrainy odgrywały ogromną rolę w ogólnych tendencjach zaludnienia kraju. Ukraina należąc terytorialnie do Związku Radzieckiego wpisywała się w ogólne założenia polityki ludnościowej. W szczególności była terenem, z którego następował odpływ ludności wiejskiej, a ukraińskie okręgi przemysłowe były miejscem intensywnego napływu ludności z różnych republik radzieckich. W latach transformacji ustrojowej rozpoczął się intensywny proces migracji ludności, a w szczególności odpływu z najbardziej uprzemysłowionych regionów wschodniej i centralnej części Ukrainy. W 2010 r. Ukraina posiadała dodatnie saldo migracyjne, natomiast aż 16 jednostek administracyjnych posiadało ujemne saldo migracji. Największe nasilenie zjawiska odpływu ludności dotyczy obwodu kirowogradzkiego, ługańskiego i donieckiego. Najbardziej korzystna sytuacja występuje na południu kraju: obwód odeski i Autonomiczna Republika Krymu, gdzie rejestruje się dodatnie saldo ruchów migracyjnych. Pozostałe regiony uprzywilejowane pod względem napływu ludności to obwód kijowski z miastem Kijów i Sewastopol. W jednostkach z dodatnim saldem migracyjnym rejestruje się najniższy poziom bezrobocia.

Ta kryzysowa sytuacja demograficzna, trwająca już prawie 20 lat, skutkuje procesem starzenia się ludności. Pośrednio na zjawisko starzenia się ludności wpływają także m.in. poziom zamożności społeczeństwa, model rodziny, aktywność zawodowa kobiet, poziom opieki społecznej i ochrony zdrowia, wykształcenie ludności, polityka społeczna państwa

i poziom aktywizacji gospodarczej regionów. Wszystkie te wyżej wymienione czynniki były i są poniżej jakichkolwiek standardów europejskich. Według różnych typologii przeprowadzonych dla wybranych krajów świata na początku lat 90., Ukraina była zaliczana do grupy krajów starzejących się (według udziału ludności w wieku 60 lat i więcej), zaawansowanej starości (według udziału ludności w wieku 0–19 oraz 60 lat i więcej), starzenia się (klasyfikacja według trójkąta Ossana) oraz starych (według metody typografu). Wszystkie wyżej wymienione metody i klasyfikacje zostały opracowane dla wszystkich krajów świata (Długosz 1996).

Jednym z najprostszych sposobów określenia poziomu starości demograficznej jest udział najstarszej grupy wiekowej, tj. powyżej 65 lat. Najwyższym udziałem ludności starszej w 2010 r. charakteryzowały się jednostki administracyjne położone w północno-wschodniej części Ukrainy, na pograniczu rosyjsko-ukraińskim, w których odsetek wahał się od 23% do prawie 29%. Najwyższą wartość osiągnął w obwodzie czernihowskim – 29,0% przy średniej krajowej 24,5%. W przypadku jednostek z najniższymi odsetkami ludności starszej zauważa się koncentrację w dwóch głównych regionach. Pierwszy to zachodnia część Ukrainy, do której należą obwody wołyński, rówieński, lwowski, iwanofrankowski, czerniowiecki oraz zakarpacki z najniższym udziałem 18,8%. Drugim obszarem jest południowa część kraju (obwód odeski, mikołajewski, zaporoski, dniepropietrowski i Autonomiczna Republika Krymu), w której udział ludności starszej kształtuje się na poziomie niższym niż ogólnokrajowy.

Stosunkowo niższym udziałem ludności w wieku powyżej 65 lat cechowało się miasto Kijów (21,5%). Jest to jedna z najniższych wartości w kraju. Miasto to posiada odmienny status administracyjno-prawny i jest jednym z najdynamiczniej rozwijających się regionów Ukrainy. To tutaj powstają nowe inwestycje z kapitałem zagranicznym oraz są lokalizowane siedziby przedstawicielstw i firm zagranicznych. To miasto najbardziej zyskało pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego w okresie transformacji ustrojowej. Niemniej w ciągu ostatnich 10 lat obserwuje się niepokojącą sytuację dość znacznego wzrostu udziału grupy najstarszej. Dynamika tego zjawiska w Kijowie i Sewastopolu jest największa spośród wszystkich jednostek administracyjnych.

Podobna sytuacja występuje w jednostkach administracyjnych leżących w południowej części kraju. Obszar ten na tle całej Ukrainy cechuje się najniższymi odsetkami udziału ludności starszej oraz dwukrotnie wyższym wzrostem udziału tej grupy niż średnia krajowa. Zjawisko to dotyczy przede wszystkim obwodu zaporoskiego, chersońskiego, mikołajewskiego oraz Autonomicznej Republiki Krymu. Przestrzenny rozkład tego zjawiska nie uległ radykalnej zmianie, nadal do regionów z najwyższym udziałem ludności starszej należą północno-wschodnie i centralne części kraju. Współczesne tendencje występujące w zakresie struktury wieku wskazują, że proces starzenia się ludności będzie dalej się pogłębiał. Niezmiernie ważnym problemem będzie wprowadzenie spójnej i konsekwentnej polityki ludnościowej dla terenów zagrożonych starością demograficzną. Wszystkie podjęte działania muszą prowadzić do zniwelowania negatywnych skutków społeczno-gospodarczych tego zjawiska.

W przypadku Ukrainy zauważa się ostre zróżnicowanie zjawisk demograficznych na obszarach wiejskich i miejskich. Niestety większość negatywnych skutków przemian społeczno-gospodarczych dotyka przede wszystkim obszary wiejskie, z których przez wiele lat ludność emigrowała. Jedną z przyczyn polaryzacji zjawisk na obszarach wiejskich i miejskich jest bardzo duże zapóźnienie cywilizacyjne przejawiające się chociażby w stanie opieki

medycznej. Sytuacja na Ukrainie jest dramatyczna: w ponad 30% wiejskich punktów osadniczych nie ma zakładów opieki medycznej. We wschodniej części kraju udział ten wynosi ponad 40%, są to obwody: sumski, charkowski, dniepropietrowski, doniecki, zaporoski, ługański i połtawski. Mieszkańcy obszarów wiejskich znacznie rzadziej korzystają z usług medycznych. Wynika to z bardzo niskiej dostępności ośrodków zdrowia. Sytuację tę potęguje fakt słabych kwalifikacji personelu medycznego na wsiach (Pantylej 2008). Wszystko to przyczynia się do większej zachorowalności ludności wiejskiej i wyższego współczynnika zgonów.

## SPOŁECZNO-EKONOMICZNE KONSEKWENCJE KRYZYSU

Obecna sytuacja demograficzna zasadniczo wpływa na sytuację w gospodarstwach domowych. Według danych statystycznych z początku 2010 r. średnia wielkość gospodarstwa domowego to 2,6 osoby. Większe gospodarstwa domowe (3,0 osoby) występują w zachodniej części Ukrainy w obwodach wołyńskim, zakarpackim (3,42 osoby), iwanofrankowskim, lwowskim i rówieńskim. Spośród 17,1 mln gospodarstw domowych 62,2% stanowią gospodarstwa bez dzieci. Najwięcej takich gospodarstw występuje w zurbanizowanych i uprzemysłowionych obwodach, takich jak: doniecki, dniepropietrowski, zaporoski, kirowogradzki i charkowski. Spośród wszystkich jednostek administracyjnych jedynie we dwóch (obwód zakarpacki i czerniowiecki) występuje przewaga gospodarstw domowych z dziećmi nad pozostałymi. Przeprowadzone badania potwierdzają trudną sytuację gospodarstw domowych z dziećmi do 18 roku życia oraz emerytów i rencistów. Prawie połowa tych gospodarstw żyje poniżej minimum socjalnego na granicy ubóstwa.

Trudna sytuacja gospodarstw domowych może być analizowana przez pryzmat wydatków przeznaczanych na potrzeby żywnościowe. Są to wydatki, które muszą być poniesione obowiązkowo przez każdą rodzinę. Nie jest to rodzaj konsumpcji swobodnej, z której można zrezygnować, są to tzw. koszty konieczne. Już od wielu lat na Ukrainie obserwuje się bardzo niepokojącą sytuację – znaczna większość wydatków jest przeznaczana na żywność. W 1990 r. jedynie 32,8% dochodów było przeznaczanych na zakup żywności, w 2005 r. wartość ta wynosiła 64,5%, a pod koniec 2009 r. – 55%.

Analizując udział ludności żyjącej poniżej minimum socjalnego można zauważyć tendencję malejącą – jeszcze w 2006 r. odsetek ten wynosił prawie 60%, obecnie spadł do poziomu 30%. Może to pośrednio oznaczać normalizację sytuacji społeczno-gospodarczej, ale w dalszym ciągu można wyodrębnić obszary, w których grupa najbiedniejszych jest bardzo duża. Należą do nich obwód wołyński, rówieński i tarnopolski. Najmniejsza liczba takich mieszkańców jest natomiast w Kijowie i Sewastopolu. Poziom życia mierzony odsetkiem ludzi żyjących poniżej minimum socjalnego jest silnie zróżnicowany względem obszarów wiejskich i miejskich. W miastach 25% ludności żyje poniżej minimum socjalnego, a na obszarach wiejskich aż 41%. W 2009 r. poziom minimum socjalnego został określony jako 701 hrywien.

Trudna sytuacja społeczeństwa ukraińskiego, wynikająca z głębokiego i długotrwałego kryzysu ekonomicznego, uwidacznia się w pewnych zachowaniach, które mogą prowadzić do wzrostu liczby samobójstw. Brak pracy, a w konsekwencji środków do życia, bardzo często prowadzi do prób samobójczych. Na początku 1990 r. wskaźnik samobójstw wynosił 20,6 na 100 tys. mieszkańców, a najwyższy poziom osiągnął w 1996 r. wartością 29,9.

Okres z wysoką wartością tego wskaźnika utrzymywał się przez kolejnych 5 lat do 2000 r. Dalsze lata oznaczały spadek, a w konsekwencji stabilizację na poziomie 21 na 100 tys. ludności.

Drugim niepokojącym zjawiskiem, które jest konsekwencją problemu nieradzenia sobie z trudną sytuacją, jest nadużywanie alkoholu. Tradycyjnie społeczeństwo ukraińskie charakteryzowało się bardzo wysokim poziomem spożycia alkoholu w skali Europy czy świata. O randze tego zjawiska może świadczyć liczba śmiertelnych wypadków spowodowanych zatruciem alkoholem. Na początku 1990 r. wskaźnik ten wynosił 10,4 na 100 tys. mieszkańców, natomiast najwyższe wartości osiągnął w latach 1995–1997 oraz 2002–2005, gdzie wahał się na poziomie 19–22 zgonów na 100 tys. ludności. Obecnie ustabilizował się na poziomie 13,2.

O warunkach i jakości życia pośrednio może świadczyć średnia oczekiwana długość życia w momencie urodzenia. Na początku okresu przemian ustrojowych wielkość ta wynosiła 70,7 lat. Przez pierwsze lata kryzysu wskaźnik ten obniżył się do poziomu 66,9 lat (1996 r.). Był to rok przełomowy – od tego czasu wartość ta rośnie, ale w 2009 r. jeszcze nie osiągnęła poziomu z 1990 r. i była niższa o 1,4 roku.

Ukraina stoi obecnie przed zasadniczym problemem określenia nowej polityki demograficznej kraju w nowych socjalno-ekonomicznych warunkach. Główne założenia to: stymulowanie poziomu urodzeń, obniżenie poziomu śmiertelności, pomoc socjalna rodzinom z dziećmi, zmiana systemu ochrony zdrowia. Jednym z najważniejszych zadań jest wzmocnienie instytucji rodziny oraz stworzenie sprzyjającego klimatu dla zakładania rodzin i posiadania potomstwa.

## PODSUMOWANIE

Ukraina jest przykładem kraju, w którym poniesiono ogromne koszty społeczne i ekonomiczne, wynikające z głębokiego kryzysu gospodarczego związanego z wprowadzeniem mechanizmów gospodarki wolnorynkowej. Ta trudna sytuacja ekonomiczna spowodowała zmiany w strukturach demograficznych kraju. Od początku lat 90. notuje się naturalny ubytek ludności we wszystkich jednostkach administracyjnych. W obszarach peryferyjnych sięga on nawet –20 % rocznie. Obecnie ludność miejska charakteryzuje się dodatnim przyrostem naturalnym, natomiast dla większości obszarów wiejskich jest on w dalszym ciągu ujemny. Daleko posunięty proces depopulacji powoduje wyludnianie obszarów wraz z zanikiem najmniejszych jednostek osadniczych czyli wsi.

## Literatura

- Długosz Z., 1996, *Zróznicowanie wieku ludności na świecie a metody jej klasyfikacji*, Przegląd Geograficzny, T. LXVIII, z. 1–2.
- Flaga M., 2003, *Zmiany zaludnienia miast obwodu lwowskiego w latach 90. jako odzwierciedlenie ich sytuacji społeczno-gospodarczej*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, vol. LVIII, 8, sectio B.
- Pantylej W., 2008, *Przemiany społeczno-gospodarcze a stan zdrowia ludności Ukrainy i Polski w latach 1990–2002*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.

## **The impact of the economic crisis on the demographic situation in Ukraine**

Ukraine is an example of huge social and economic costs resulting from the deep economic crisis related to the introduction of free market economy mechanisms. Unemployment, part-time employment, rapid increase in food prices and difficult situation on the real estate market are the major results of the implemented reforms and reasons for such difficult demographic situation. The economic situation involves transformations in demographic structures of the country. Since the early 90s the decrease of the populations' growth rate in all administrative units has been observed. In the peripheral areas it has been at the level of -20%. At present the population in towns is characterized by a positive population growth rate while in the rural areas the rate is still negative. A highly advanced population decrease process results in the depopulation together with the disappearance of the entire settlements in the rural areas.

dr Renata Rettinger

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Instytut Geografii

Zakład Turystyki i Badań Regionalnych

e-mail: rettinger@onet.eu